

Piotr Mostowik

***Aktualne tendencje w unijnym międzynarodowym prawie
prywatnym i postępowaniu cywilnym
(współpracy sądowej w sprawach cywilnych)
na tle rozporządzeń UE nr 1103 i 1104 z 2016 r.***

Materiały:

- 1.a COM 2011/125 założenia dot. spraw małżeńskich i partnerskich;
- 1.b. COM 2011/126 projekt dot. spraw małżeńskich;
- 1.c. COM 2011/127 projekt dot. spraw partnerskich;
- 2.a 2011 stanowisko rządu PL - uwagi dot. projektu małżeńskiego
- 2.b 2011 negatywne stanowisko rządu PL dot. projektu partnerskiego
- 2.c 2011 stanowiska parlamentów krajowych dot. naruszenia zasad pomocniczości i proporcjonalności – tekst P. Mostowik, Kwestie kompetencji Unii Europejskiej oraz warunków pomocniczości i proporcjonalności prawodawstwa unijnego na tle projektów (...), Zeszyty Prawnicze BAS 2011/3, s. 9-41
- 3.a 2016 BAS przypomnienie negatywnego stanowiska PL dot. projektu partnerskiego
- 3.b 2016 negatywne stanowisko rządu PL dot. ostatecznej wersji projektu małżeńskiego
- 4.a Rozporządzenie Rady (UE) 2016/1103 z dnia 24 czerwca 2016 r. wdrażające wzmocnioną współpracę w dziedzinie jurysdykcji, prawa właściwego oraz uznawania i wykonywania orzeczeń w sprawach dotyczących małżeńskich ustrojów majątkowych**
- 4.b Rozporządzenie Rady (UE) 2016/1104 z dnia 24 czerwca 2016 r. wdrażające wzmocnioną współpracę w dziedzinie jurysdykcji, prawa właściwego oraz uznawania i wykonywania orzeczeń w sprawach dotyczących skutków majątkowych zarejestrowanych związków partnerskich**

1. Uwagi wstępne, w tym współczesny stan prawny w Polsce jako mozaika norm o różnej genezie

2. Wykonywanie po 1999 r. przez Unię Europejską kompetencji powierzonych przez państwa członkowskie drogą nowelizacji amsterdamskiej, w tym kwestia zakresu kompetencji oraz zasad proporcjonalności i pomocniczości

W rozbiórce zasad władzy sądowej cywilnej zewnętrznej zachodzą te główne pytania:

– Czy i jak dalece taż władza rozciągać się może do czynności cudzoziemców z poddanymi krajowymi, zaszłych w kraju, lub zagranicą?

– Czy w wymiarze sprawiedliwości w sporach między poddanymi i cudzoziemcami, lub między cudzoziemcami i cudzoziemcami w kraju przebywającymi, ustawy krajowe, czyli też zagraniczne, lub zasady prawa narodów, jakimi są: traktaty, konwencje, i t.p. zastosowane być mają?

– Jakie służą środki prawne cudzoziemcowi, przeciw wyrokom zapadłym w kraju obcym, z obrazą ustaw krajowych i zagranicznych?

– Czy i pod jakimi warunkami wyrok zagraniczny przeciw poddanemu krajowemu zapadły, upoważnionym być może do egzekucji, w kraju do którego poddany należy?

Feliks Słotwiński, *O jurysdykcji cywilnej zewnętrznej*, Kraków 1838, s. 5–6

Ius gentium privatum, wedle którego oceniają się konflikta prawodawstw prywatnych u różnych narodów, czyli zasady stosowania praw cywilnych jednego kraju w kraju drugim.

L. Wrotnowski, *O potrzebie kodexu międzynarodowego dla stosunków prywatnych*, Warszawa 1868, s. 4

3. „Środki z zakresu współpracy sądowej w sprawach cywilnych” - normy kolizyjne a jurysdykcyjne a kwestia skuteczności zagranicznych orzeczeń (w swej genezie uzależniona od kontroli jurysdykcji pośredniej i prawa właściwego) a specyfika toku postępowania a ujednolicone w skali unijnej opcjonalne postępowania rozpoznawcze

1. Unia rozwija współpracę sądową w sprawach cywilnych mających skutki transgraniczne, w oparciu o zasadę wzajemnego uznawania orzeczeń sądowych i pozasądowych. Współpraca ta może obejmować przyjmowanie środków w celu zbliżenia przepisów ustawowych i wykonawczych Państw Członkowskich.

2. Do celów ustępu 1 Parlament Europejski i Rada, stanowiąc zgodnie ze zwykłą procedurą ustawodawczą, przyjmują, w szczególności, jeżeli jest to niezbędne do prawidłowego funkcjonowania rynku wewnętrznego, środki mające na celu zapewnienie:

- a) *wzajemnego uznawania i wykonywania* przez Państwa Członkowskie orzeczeń sądowych i pozasądowych;
- b) transgranicznego doręczania i zawiadamiania o aktach sądowych i pozasądowych;
- c) zgodności norm mających zastosowanie w Państwach Członkowskich *w przypadku kolizji przepisów i sporów o właściwość*;
- d) współpracy w zakresie gromadzenia dowodów;
- e) skutecznego dostępu do wymiaru sprawiedliwości;
- f) usuwania przeszkód utrudniających *prawidłowy przebieg procedur cywilnych*, wspierając w razie potrzeby zgodność zasad procedury cywilnej mających zastosowanie w Państwach Członkowskich;
- g) rozwoju alternatywnych metod rozstrzygania sporów;
- h) wspierania szkolenia sędziów i innych pracowników wymiaru sprawiedliwości.

3. Na zasadzie odstępstwa od ustępu 2, środki dotyczące prawa rodzinnego mające skutki transgraniczne są ustanawiane przez Radę stanowiącą zgodnie ze specjalną procedurą ustawodawczą. Rada stanowi jednomyślnie po konsultacji z Parlamentem Europejskim.

Artykuł 81 Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej (dawny artykuł 65 TWE)

4. Pozytywne co do zasady skutki ujednoczenia w skali międzypaństwowej międzynarodowego prawa prywatnego i postępowania cywilnego, w tym eliminacja zjawiska „pędu do sądu”

Porozumienie się na tem polu i ujednostajnienie tych zasad, jest rzeczą tem pożądaną, że prawodawstwa różnych narodów pozostaną odmiennymi na bardzo długo, a być może i na zawsze.

L. Wrotnowski, *O potrzebie kodexu międzynarodowego dla stosunków prywatnych*, Warszawa 1868, s. 2

5. Kompleksowość ostatnich regulacji unijnych, w tym ich charakter „brukselsko-rzymski” oraz wkraczanie w obszar postępowania rozpoznawczego i egzekucyjnego

6. Praktyczny efekt wyparcia stosowania regulacji krajowych i stosunek do umów międzynarodowych, w tym zakres priorytetu prawa unijnego oraz relacje z Haską Konferencją PPM

7. Kolejny przykład trybu wzmocnionej współpracy wobec braku powodzenia inicjatywy legislacyjnej w skali całej Unii Europejskiej oraz ograniczonego zakresu terytorialnego rozporządzenia dot. spraw rodzinnych

2011 Rząd RP negatywnie ocenia inicjatywę Komisji Europejskiej [z zakresu majątkowych stosunków związków] co do samej zasady.

Rząd pragnie podkreślić, że kwestie z zakresu prawa rodzinnego, takie jak zawieranie małżeństw i zakładanie rodziny pozostają w wyłącznej kompetencji państw członkowskich (...). Prawo polskie nie zna instytucji zarejestrowanego związku partnerskiego ani nie przewiduje uznawania takich związków zawartych za granicą, a jedyną uznaną – i to na poziomie Konstytucji (art.18) – zinstytucjonalizowaną formą związku dwóch osób o charakterze rodzinnym jest małżeństwo (rozumiane jako związek kobiety i mężczyzny). Tymczasem przyjęcie instrumentu, który nakładałby na Polskę obowiązek stosowania obcego prawa dotyczącego związków partnerskich oraz uznawania i wykonywania orzeczeń dotyczących tych związków, choćby tylko w zakresie ich skutków majątkowych, *de facto* oznaczałoby pośrednie wprowadzenie instytucji zarejestrowanego związku partnerskiego na polski obszar prawny. Co najmniej w odniesieniu do związków partnerskich osób tej samej płci taki stan rzeczy byłby niewątpliwie sprzeczny z podstawowymi zasadami polskiego porządku prawnego.

2011/2015 W swoim stanowisku do projektu rozporządzenia, przyjętym w dniu 5 kwietnia 2011 r., Rząd RP:

- co do zasady pozytywnie odniósł do inicjatywy KE jako całości;
- zgodził się, że nie ma potrzeby, a nawet możliwości zamieszczania w rozporządzeniu definicji „związku małżeńskiego” i uznał, że wystarczającym instrumentem umożliwiającym niestosowanie obcego prawa lub nieuznawanie zagranicznych orzeczeń dotyczących związków, które w świetle polskiego prawa nie mogą być traktowane jako małżeństwo, jest przewidziana w rozporządzeniu klauzula porządku publicznego.

Mając na uwadze przebieg i rezultaty dotychczasowych negocjacji, trwających ponad cztery i pół roku, Rząd RP:

- pozytywnie ocenia przepisy rozporządzenia w takim zakresie, w jakim miałyby one mieć zastosowanie do małżeńskich ustrojów majątkowych małżeństw rozumianych zgodnie z Konstytucją RP, tj. jako związek kobiety i mężczyzny;

- nie akceptuje przepisów rozporządzenia w takim zakresie, w jakim wymuszałyby obowiązek jego stosowania w szerszym zakresie tj. także do małżeńskich ustrojów majątkowych małżeństw nie spełniających wymogów Konstytucji RP, tj. w szczególności małżeństw osób tej samej płci;

- w konsekwencji poprzez projekt rozporządzenia, o ile znajdzie się w nim rozwiązanie, które umożliwi państwu członkowskiemu niestosowanie jego przepisów do małżeńskich ustrojów majątkowych małżeństw nie spełniających wymogów małżeństwa w świetle ich prawa krajowego albo rozwiązanie ekwiwalentne. W przeciwnym razie sprzeciwi się przyjęciu rozporządzenia.

8. Kwestie materialnoprawnego skutku zastosowania niektórych postanowień rozporządzeń UE nr 2016/1103 i 2016/1104, w tym praktyczne powiązanie skutków reguł jurysdykcyjnych, norm kolizyjnych oraz zasad uznawania zagranicznych orzeczeń), jak również kwestia przystąpienia przez Polskę wobec braku wprowadzenia fakultatywności stosowania rozporządzeń w zakresie przedmiotowym wykraczającym poza krajowe konstytucyjne rozumienie małżeństwa

► **kwestia rozumienia małżeństwa - COM 2011/125:**

Marriage is a long-established institution that exists in all 27 Member States, whereas the registered partnership is a more recent institution that exists in only 14 Member States, as mentioned earlier. (...) Because **both marriage and registered partnerships may or may not be open to opposite-sex couples or to same-sex couples**, depending on the Member State, the two proposals are **gender neutral**. Under the proposal dealing with matrimonial property regimes, for example, a same-sex marriage allowed by Portuguese law will be treated in the same way as an opposite-sex marriage. A partnership registered in France may be between persons of the opposite sex or persons of the same sex, and both kinds of partnership will be covered by the proposal on the property consequences of registered partnerships.

► **kwestia ograniczenia możliwości zastosowania kolizyjnej lub procesowej klauzuli porządku publicznego**

► **kwestia rozumienia rejestr. związku partnerskiego na tle projektu i rozporządzenia nr 2016/1104**

► **kwestia skutków właściwości prawa państwa rejestracji**

► **kwestia ograniczenia zastosowania kolizyjnej lub procesowej klauzuli porządku publicznego**

(54) Względy interesu publicznego powinny również umożliwić sądom i innym właściwym organom zajmującym się sprawami dotyczącymi małżeńskiego ustroju majątkowego w państwach członkowskich nieuwzględnianie – w wyjątkowych okolicznościach – niektórych przepisów prawa obcego, gdy w danym przypadku stosowanie tych przepisów byłoby w sposób oczywisty sprzeczne z porządkiem publicznym (ordre public) danego państwa członkowskiego. Jednakże sądy ani inne właściwe organy nie powinny mieć możliwości zastosowania klauzuli porządku publicznego w celu pominięcia prawa innego państwa członkowskiego lub odmowy uznania – lub, w zależności od przypadku, przyjęcia – lub wykonania orzeczenia, dokumentu urzędowego lub ugody sądowej z innego państwa członkowskiego, w sytuacji, w której byłoby to sprzeczne z Kartą praw podstawowych Unii Europejskiej (zwaną dalej „Kartą”), w szczególności z jej art. 21 dotyczącym zasady niedyskryminacji.

Artykuł 51 KPP. Zakres zastosowania

1. Postanowienia niniejszej Karty mają zastosowanie do instytucji, organów i jednostek organizacyjnych Unii przy poszanowaniu zasady pomocniczości oraz do Państw Członkowskich wyłącznie w zakresie, w jakim stosują one prawo Unii. Szanują one zatem prawa, przestrzegają zasad i popierają ich stosowanie zgodnie ze swymi odpowiednimi uprawnieniami i w poszanowaniu granic kompetencji Unii powierzonych jej w Traktatach.

2. Niniejsza Karta nie rozszerza zakresu zastosowania prawa Unii poza kompetencje Unii, nie ustanawia nowych kompetencji ani zadań Unii, ani też nie zmienia kompetencji i zadań określonych w Traktatach.

9. Ujednolicenie zagadnień części ogólnej prawa prywatnego międzynarodowego i międzynarodowego postępowania cywilnego, w tym niejednolitość rozwiązań zaliczanych do części ogólnych w obrębie rozporządzeń UE

Artykuł 32

Wyłączenie odesłania

Stosowanie prawa któregośkolwiek państwa wskazanego przez niniejsze rozporządzenie oznacza stosowanie przepisów prawa obowiązującego w tym państwie innych niż przepisy prawa prywatnego międzynarodowego.

Artykuł 33

Państwa posiadające więcej niż jeden system prawny – terytorialne kolizje praw

1. W przypadku gdy prawo wskazane przez niniejsze rozporządzenie jest prawem państwa, które składa się z szeregu jednostek terytorialnych, a każda z nich posiada swoje własne przepisy dotyczące małżeńskich ustrojów majątkowych, wewnętrzne przepisy kolizyjne tego państwa określają odpowiednią jednostkę terytorialną, której prawo ma być właściwe.

2. W przypadku braku takich wewnętrznych przepisów kolizyjnych:

- a) każde odniesienie do prawa państwa, o którym mowa w ust. 1, jest rozumiane, do celów ustalenia prawa właściwego zgodnie z przepisami odwołującymi się do miejsca zwykłego pobytu małżonków, jako dotyczące prawa jednostki terytorialnej, w której małżonkowie mają miejsce zwykłego pobytu;
- b) każde odniesienie do prawa państwa, o którym mowa w ust. 1, jest rozumiane, do celów ustalenia prawa właściwego zgodnie z przepisami odwołującymi się do obywatelstwa małżonków, jako dotyczące prawa jednostki terytorialnej, z którą małżonkowie mają najściślejszy związek;
- c) każde odniesienie do prawa państwa, o którym mowa w ust. 1, jest rozumiane, do celów ustalenia prawa właściwego zgodnie z jakimikolwiek innymi przepisami odwołującymi się do innych elementów jako łączników, jako dotyczące prawa jednostki terytorialnej, w której znajduje się dany element.

10. Wpływ woli stron na jurysdykcję oraz prawo właściwe, w tym tendencja poszerzania zakresu możliwości zawarcia umowy o jurysdykcję lub wyboru prawa

Artykuł 22 Wybór prawa właściwego

1. Małżonkowie lub przyszli małżonkowie mogą umówić się co do wyznaczenia lub zmiany prawa właściwego dla ich małżeńskiego ustroju majątkowego, pod warunkiem że jest to jedno z następujących praw:
  - a) prawo państwa, w którym małżonkowie lub przyszli małżonkowie, lub jedno z nich, mają miejsce zwykłego pobytu w chwili zawarcia umowy; lub
  - b) prawo państwa, którego obywatelstwo w chwili zawarcia umowy posiada którekolwiek z małżonków lub przyszłych małżonków.
2. O ile małżonkowie nie umówią się inaczej, zmiana prawa właściwego dla małżeńskiego ustroju majątkowego dokonana podczas trwania związku małżeńskiego ma skutek jedynie na przyszłość.

3. Wszelkie działające wstecz zmiany prawa właściwego na mocy ust. 2 nie mogą naruszać praw osób trzecich wynikających z tego prawa.

11. Tendencje dotyczące obiektywnych podstaw jurysdykcji i łączników kolizyjnych, w tym kwestia znaczenia zwykłego pobytu dla jurysdykcji i właściwości prawa oraz marginalizacja znaczenia obywatelstwa

Podzielić można władzę sądową na wewnętrzną, której przedmiotem są działania poddanych krajowych; i na zewnętrzną, której przedmiotem są także działania cudzoziemców. Zasadą pierwszej władzy jest związek poddaństwa, oparty na umowie cywilnej wyraźnej lub dorozumianej; zasadą zaś drugiej władzy, nie jest ani nie może być umowa cywilna, a mianowicie poddaństwo, lecz tak zwane prawo ziemskie (jus territoriale), to jest prawo służące każdemu Rządowi, zabezpieczenia i utrzymania wszelkich praw publicznych i prywatnych, nie tylko przez poddanych stałych, ale i czasowych naruszonymi być mogących.

Feliks Słotwiński, *O jurysdykcji cywilnej zewnętrznej*, Kraków 1838, s. 3–4

Artykuł 26 Prawo właściwe w przypadku niedokonania wyboru przez strony

1. W przypadku braku umowy dotyczącej wyboru prawa na mocy art. 22, prawem właściwym dla skutków majątkowych zarejestrowanych związków partnerskich jest prawo państwa, na mocy prawa którego utworzono zarejestrowany związek partnerski.

Artykuł 27 Zakres stosowania prawa właściwego

Prawo właściwe dla skutków majątkowych zarejestrowanych związków partnerskich na mocy niniejszego rozporządzenia reguluje między innymi:

- c) odpowiedzialność jednego partnera za zobowiązania i długi drugiego partnera;
- f) wpływ skutków majątkowych zarejestrowanych związków partnerskich na stosunki prawne między jednym z partnerów a osobami trzecimi.

Artykuł 28 Skutki w odniesieniu do osób trzecich

1. Niezależnie od art. 27 lit. f), partner nie może powoływać się na prawo właściwe dla skutków majątkowych zarejestrowanego związku partnerskiego między partnerami wobec osoby trzeciej w sporze między tą osobą trzecią i jednym z partnerów lub obojgiem partnerów, chyba że ta osoba trzecia wiedziała o tym prawie lub, przy zachowaniu należytej staranności, powinna była o nim wiedzieć.

2. **Uznaje się, że osoba trzecia posiada wiedzę o prawie właściwym dla skutków majątkowych zarejestrowanego związku partnerskiego, jeżeli:**

a) prawo to jest prawem:

- (i) państwa, którego prawo ma zastosowanie do transakcji między jednym z partnerów a osobą trzecią;
  - (ii) państwa, w którym umawiający się partner i osoba trzecia mają miejsce zwykłego pobytu; lub
  - (iii) w sprawach dotyczących nieruchomości – państwa, w którym znajduje się ta nieruchomość;
- lub

b) którykolwiek z partnerów spełnił mające zastosowanie wymogi ujawnienia lub rejestracji skutków

majątkowych zarejestrowanego związku partnerskiego określone w prawie:

- (i) państwa, którego prawo jest właściwe dla transakcji między jednym z partnerów a osobą trzecią;
- (ii) państwa, w którym umawiający się partner i osoba trzecia mają miejsce zwykłego pobytu; lub
- (iii) w sprawach dotyczących nieruchomości – państwa, w którym znajduje się ta nieruchomość;

3. W przypadku gdy partner nie może powoływać się na prawo właściwe dla skutków majątkowych zarejestrowanego związku partnerskiego wobec osoby trzeciej na mocy ust. 1, skutki majątkowe zarejestrowanego związku partnerskiego w odniesieniu do osoby trzeciej są regulowane przez:

- a) prawo państwa, którego prawo jest właściwe dla partnera z osobą trzecią; lub
- b) w sprawach dotyczących nieruchomości lub zarejestrowanych składników majątku lub praw – prawo państwa, w którym znajduje się ta nieruchomość lub w którym zarejestrowane są składniki majątku lub prawa.

12. Postępująca szczegółowość przepisów z zakresu prawa prywatnego międzynarodowego i międzynarodowego postępowania cywilnego